

YOSH DAVRLARI PSIXOLOGIYASINING SHAKLLANISHI VA IJTIMOIIY- PSIXOLOGIK AHAMIYATI

Miyassarova Maqsuda Muhammadzarif qizi

Ishtixon tumani MMTBga qarashli 76-maktabi psixologi

Annotatsiy: Mazkur maqolada yosh davrlari psixologiyasining shakllanish jarayoni hamda uning shaxs rivojlanishidagi psixologik ahamiyati yoritilgan. Inson hayoti davomida turli yosh bosqichlarini bosib o'tadi va har bir davr o'ziga xos psixologik xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Yosh davrlari psixologiyasi insonning bolalik, o'smirlik, yoshlik va yetuklik davrlaridagi ruhiy rivojlanish jarayonlarini o'rganadi. Maqolada yosh davrlarining psixologik xususiyatlari, shaxs shakllanishidagi roli hamda ta'lim va tarbiya jarayonida yosh davri xususiyatlarini hisobga olishning muhimligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, psixologiya fanida yosh davrlarini o'rganish orqali shaxsning barkamol rivojlanishini ta'minlash masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: yosh davrlari psixologiyasi, shaxs rivojlanishi, psixologik rivojlanish, bolalik davri, o'smirlik davri, ijtimoiy rivojlanish, psixologik xususiyatlar, ta'lim va tarbiya.

KIRISH

Yosh davrlari psixologiyasi psixologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu fan insonning tug'ilishidan boshlab butun hayoti davomida kechadigan psixologik rivojlanish jarayonlarini o'rganadi. Har bir yosh davrida insonning ruhiy rivojlanishi, fikrlash jarayonlari, hissiy holati va ijtimoiy munosabatlari o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Inson hayoti davomida turli yosh bosqichlarini bosib o'tadi. Har bir bosqich shaxsning jismoniy, aqliy va psixologik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli yosh davrlari psixologiyasi inson rivojlanishining qonuniyatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Yosh davrlari psixologiyasi fanining shakllanishi uzoq tarixga ega. Dastlab bu yo'nalish pedagogika va falsafa bilan bog'liq holda rivojlangan. Keyinchalik

psixologiya fanining mustaqil soha sifatida rivojlanishi bilan yosh davrlari psixologiyasi ham alohida ilmiy yo‘nalish sifatida shakllandi.

Mazkur fan insonning turli yosh davrlaridagi psixologik xususiyatlarni o‘rganish orqali ta’lim va tarbiya jarayonini to‘g‘ri tashkil etishga yordam beradi. Chunki har bir yosh davrida bolaning ehtiyojlari, qiziqishlari va qobiliyatlari turlicha bo‘ladi.

Bolalik davri inson rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda bolaning psixik jarayonlari, jumladan idrok, tafakkur, xotira va nutq faol rivojlanadi. Bolalik davrida olingan tarbiya va ta’lim inson shaxsining shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Maktab yoshidagi bolalarda bilim olishga bo‘lgan qiziqish kuchayadi. Bu davrda o‘quv faoliyati bolaning asosiy faoliyat turiga aylanadi. Shuningdek, o‘quvchilar o‘z tengdoshlari bilan muloqot qilish orqali ijtimoiy tajriba orttiradi.

O‘smirlik davri inson hayotidagi murakkab bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsiy o‘zlikni anglash jarayoni kuchayadi. O‘smirlar mustaqil fikrlashga intiladi va o‘z nuqtai nazarini himoya qilishga harakat qiladi. O‘smirlik davrida hissiy holatlar ham keskin o‘zgaradi. Ba’zan o‘smirlar hissiy jihatdan beqaror bo‘lishi mumkin. Shu sababli o‘smirlar bilan ishlashda pedagoglar va psixologlar ularning yosh xususiyatlarini hisobga olishi zarur. Yoshlik davri shaxsning ijtimoiy va kasbiy shakllanish davri hisoblanadi. Bu davrda inson o‘zining hayotiy maqsadlarini belgilaydi va kelajak rejalari haqida o‘ylay boshlaydi.

Yosh davrlari psixologiyasining ahamiyati shundaki, u ta’lim va tarbiya jarayonini yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etishga imkon beradi. Agar pedagoglar va psixologlar yosh davrining psixologik xususiyatlarini hisobga olsalar, o‘quvchilar bilan ishlash samaradorligi oshadi.

Maktab psixologlari yosh davrlari psixologiyasi bilimlariga tayanib o‘quvchilarning psixologik holatini tahlil qiladi. Ular o‘quvchilarning muammolarini aniqlash, psixologik yordam ko‘rsatish va ijtimoiy moslashuvini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Yosh davrlari psixologiyasi shaxs rivojlanishining qonuniyatlarini o‘rganish orqali insonning barkamol rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Bu fan pedagoglar, psixologlar va ota-onalar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Psixik rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlari o'smirlik va yoshlik davrlarida yanada aniqroq namoyon bo'ladi. Ushbu davrlar insonning jismoniy, emotsional, kognitiv va ijtimoiy o'zgarishlar jarayonining eng faol bosqichlari hisoblanadi. O'smirlik va yoshlik davrlarida shaxsiyat shakllanishi, o'z-o'zini anglash, mustaqillik va ijtimoiy munosabatlarni o'rnatish kabi masalalar ustida faol ish olib boriladi. Bu davrlar shaxsning hayotidagi muhim bosqichlar bo'lib, ularning rivojlanishiga tasir qiluvchi omillar ko'plab ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy va psixologik faktorlar bilan chambarchas bog'liq. O'smirlik davri (12-18 yosh) va yoshlik davri (18-25 yosh) psixik rivojlanishning muhim bosqichlaridan biridir. Har ikkala davrda ham individning psixologik, ijtimoiy va emotsional jihatlari o'zgaradi. Ilk o'spirinlik 1. Jismoniy o'zgarishlar: Barcha o'zgarishlar (xususan, jinsiy rivojlanish) o'smirning o'zini anglashiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu davrda o'zini kashf qilish, tana va tashqi ko'rinishdagi o'zgarishlarga nisbatan tashvish va ishonchsizliklar ko'payadi. 2. Kognitiv rivojlanish: O'smirlikda tafakkur darajasi ancha rivojlanadi. Bu yoshda individning abstrakt fikrlash, mantiqiy xulosalar chiqarish va hipotetik holatlarni tushunish imkoniyati kuchayadi. Ular dunyo haqidagi qarashlarini kengaytiradilar. 3. Emotsional rivojlanish: Duyg'ular o'zgaruvchan bo'ladi, chunki o'smirlikda hayotiy tajriba kam. Emotsional reaksiya kuchayadi va o'smirlar o'zlarini boshqarish, hissiyotlarni anglashda ko'proq qiyinchiliklarga duch keladilar. 4. Ijtimoiy rivojlanish: O'smirlar o'ziga xos guruhlarni yaratishadi va o'z ijtimoiy statuslarini aniqlashadi.

Bu davrda ota-onalarga nisbatan isyonkorlik, do'stlar bilan bo'lgan munosabatlar kattalashadi va shu bilan birga o'z shaxsiyatini shakllantiradi. Shaxsiy identifikatsiya: Yoshlik davrida individ o'zining shaxsiy identifikatsiyasini aniqroq tushunadi. Ularning o'ziga bo'lgan ishonchi o'smirlik davriga qaraganda mustahkamroq bo'ladi. Kognitiv rivojlanish: Yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatlari: Yoshlik davrida, o'smirlikdagi abstrakt fikrlash va nazariy tafakkur yuqori darajaga ko'tariladi. Shaxslar o'z qarorlarini amaliyotga ko'chira olishadi, ya'ni hayotdagi real holatlarda qarorlar qabul qilishda o'zlarining tafakkurini yanada mustahkamlashadi. Bu davrda, o'zining maqsadlariga erishish uchun eng yaxshi strategiyalarni ishlab chiqish va qisqa muddatli va uzoq muddatli

rejalashtirishni amalga oshirish mumkin bo‘ladi. Ta’lim va professional rivojlanish: Yoshlikda o‘qish va kasbiy rivojlanishning ahamiyati ortadi. Ko‘pincha bu davrda yoshlar universitetga kirish, kasbiy sohada muvaffaqiyatga erishish uchun o‘z maqsadlariga yo‘naltirilgan reja tuzishadi. Ularning fikrlash darajasi tizimli, o‘ylangan va izchil bo‘lib, mantiqiy va ilmiy tahlillarni amalga oshirishga imkon beradi.

Shaxsiyat va emosional barqarorlik: Emotsional rivojlanishning davom etishi: Yoshlikda shaxsiyat va his-tuyg‘ularni boshqarish yanada aniqroq va barqaror bo‘ladi. Yoshlikning boshida turli stress va tashvishlarga duch kelinishi mumkin, lekin yoshlar o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishda ko‘proq malakaga ega bo‘ladilar. O‘zining his-tuyg‘ulariga, hayotdagi qiyinchiliklarga qanday munosabatda bo‘lishni o‘rganish, emosional barqarorlikni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. O‘z-o‘zini anglash: Bu davrda shaxsiyatni anglash va o‘ziga bo‘lgan ishonch kuchayadi. Shaxsning kelajagi va ijtimoiy o‘rni haqida aniqroq tasavvurga ega bo‘lishi natijasida, o‘zi bilan muvozanatni topish va hayot yo‘lini tanlashda aniq qarorlar qabul qilish imkoniyatlari yuzaga keladi. Bu yoshda kimligini va nima qilishni xohlayotganini aniq tushunish o‘sishga olib keladi. Ijtimoiy rivojlanish: Mustaqillik va o‘zaro munosabatlar: Yoshlik davrida mustaqillik va o‘zaro munosabatlar kuchayadi. O‘smirlikdagi oilaga tayanish davri o‘tadi, shaxs o‘zini ijtimoiy hayotda mustaqil ravishda namoyon etishga harakat qiladi. Bu, o‘z navbatida, ularning oila, do‘stlar va ish joylaridagi o‘rinlarini aniqlashda yordam beradi. Yoshlikda ko‘p hollarda turmush qurish, ishga kirish, o‘z hayot yo‘lini topish kabi yangi bosqichlar boshlanadi.

Yoshlik davri esa o‘zining mustaqil fikrlashini, shaxsiy maqsadlarni va o‘z-o‘zini anglashni aniqroq shakllantiradigan davrdir. Bu davrda ijtimoiy va kasbiy rivojlanishning yangi bosqichlari boshlanadi, hamda o‘z kelajagi va hayot yo‘li haqida aniqroq qarorlar qabul qilinadi. Shunday qilib, o‘smirlik va yoshlik davrlari inson psixikasining shakllanishidagi muhim bosqichlar bo‘lib, ularning psixologik rivojlanishida o‘ziga xos xususiyatlar va o‘zgarishlar mavjud. Kasbiy yo‘nalish va maqsadlar: Yoshlik davrida o‘z kasbiy yo‘nalishini tanlash va rivojlantirishni boshlash juda muhim. Yoshlar o‘zlarining ish qobiliyatlarini, maqsad va ambitsiyalarini shakllantirishga kirishadilar. Yoshlikda o‘z

sohasini topish, kasbiy maqsadlarga erishish, o'z imkoniyatlarini maksimal darajada oshirishga qaratilgan qadamlar boshlanadi. Shaxsiy va professional balandlikka erishish: Yoshlikda ko'plab yoshlar hayotning ijtimoiy va kasbiy jihatlarini birlashtirgan holda o'z yo'lini tanlaydilar. Bu davrda ular o'z shaxsiy qarorlarini qabul qilishni davom ettiradilar va ko'pincha mustaqillikka erishadilar. Emotsional barqarorlik: O'zini anglash va ijtimoiy moslashuv: Yoshlik davrida shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi. O'smirlikdagi noaniqliklar va tashvishlar asta-sekinlik bilan kamayadi, chunki yoshlar o'zlarining psixologik holatlarini yaxshiroq anglashadi. Emotsional barqarorlik va o'zini anglash orqali ular o'z hayot yo'llarini aniqroq belgilaydilar. Stress va tashvishlarni boshqarish: Yoshlikda stressni va tashvishlarni boshqarish bo'yicha o'rganish jarayoni davom etadi. Shaxslar stressni kamaytirish va xavotirlarni boshqarish uchun samarali usullarni izlaydilar va o'z emotsiyalarini barqarorlashtirishga harakat qiladilar. Shaxsiy qarorlar va o'zgarishlar: Mustaqillik va avtonomiya: Yoshlikda mustaqillik va avtonomiya sezilarli darajada kuchayadi. O'smirlikda ota-onalar va boshqa kattalarga nisbatan qarama-qarshilik bo'lishi mumkin, ammo yoshlikda o'zining mustaqil qarorlarini qabul qilish qobiliyati kuchayadi.

Yoshlikda odamlar ko'pincha o'zlari uchun yangi oilaviy yoki kasbiy yo'nalishlar tanlashadi. Hayotdagi to'g'ri yo'lni tanlash: Bu davrda yoshlar ko'plab hayotiy qarorlar, jumladan, romantik munosabatlar, kasbiy yo'nalishlar, va yashash joyi haqidagi tanlovlarni amalga oshiradilar. Shaxsiyatning shakllanishi davom etadi, lekin yoshlikda ko'plab odamlar hayotdagi to'g'ri yo'llarni izlashadi. Ijtimoiy va iqtisodiy omillar: Yoshlikda ijtimoiy va iqtisodiy omillar ko'plab qarorlarni qabul qilishga ta'sir qiladi. Yoshlikda, ko'plab yoshlar o'z kasbiy va shaxsiy hayotlarini shakllantirish jarayonida, moliyaviy mustaqillikka erishish uchun ko'plab to'siqlarga duch kelishadi. Ijtimoiy tengsizlik, ta'lim olish imkoniyatlari va iqtisodiy sharoitlar yoshlik davrida har qanday shaxsni rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Madaniyat va muhit: Yoshlikda madaniyat va ijtimoiy muhitning ta'siri katta. Ayni paytda yoshlarga ta'sir qiladigan omillar ularning ijtimoiy munosabatlarini va dunyoqarashini shakllantiradi. Internet va raqamli texnologiyalar rivojlanishi yoshlarning o'zaro aloqalarini, fikrlarini va maqsadlarini

shakllantirishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Yoshlikda oila va ota-onalar roli yangi shaklga o'tadi. O'smirlik davrida ota-onalar o'z farzandlarini nazorat qilishga intiladilar, ammo yoshlikda ota-onalar o'z farzandlarining mustaqil qarorlar qabul qilishiga ruxsat beradilar. Oila a'zolari bilan o'zaro munosabatlar mustahkamlanadi, lekin yoshlikda oila o'zining yangi shakllarini va o'zaro muloqot usullarini rivojlantiradi.

XULOSA

Ta'lim tizimida yosh davrlariga mos metodlardan foydalanish o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi. Shuningdek, bu jarayon o'quvchilarning psixologik salomatligini saqlashga yordam beradi. Bugungi kunda yosh davrlari psixologiyasi zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismiga aylangan. Bu fan inson rivojlanishini chuqur o'rganish orqali ta'lim va tarbiya jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, yosh davrlari psixologiyasi inson hayotining turli bosqichlaridagi psixologik rivojlanishni o'rganadigan muhim ilmiy soha hisoblanadi. Bu fan yordamida shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash va ta'lim jarayonini samarali tashkil etish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI::

1. Ivanov.P, Zufarova.M "Umumiy Psixologiya" T-2008y.
2. Tojiboyeva G. R. et al. TURLI RAHBARLIK USLUBLARINING PSIXOLOGIK TAVSIFI //Journal of new century innovations. – 2022. – T. 16. – №. 1. – C. 114-117.
3. Rahmanzhanovna T. G. SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF CONFLICT SITUATIONS IN THE TEACHING STAFF //World Bulletin of Social Sciences. – 2024. – T. 31. – C. 30-32.
4. Таджибаева Г. Р. ПРИЧИНЫ И ПУТИ РАЗРЕШЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ //ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ. – 2021. – Т. 4. – №. 3.
7. Ziyo.net ma'lumotlari